

БӨЛІМ: БАЛАБАҚША

Экологиялық тәрбие: табиғатты қорғауға үйретудің қарапайым жолдары

ЖАРИЯЛАНДЫ 28.10.2025	ТІРЕК СӨЗДЕР bilimger, қалдықтарды азайту, мінез-құлық дағдылары, отбасымен серіктестік, су мен энергия үнемдеу, сұрыптау, табиғатты бақылау, тұрақты даму, экологиялық тәрбие	СІЛТЕМЕ https://bilimger.kz/183581/
---------------------------------	--	---

Қанатқали Бақытгүл Қуанғалиқызы

Атырау облысы, Қызылқоға ауданы, Ст.Сағыз

“Ақбота” бөбекжай балалар бақшасы

Тәрбиеші

АННОТАЦИЯ

Мақалада мектепке дейінгі және бастауыш буынға іргелес жастағы балаларға экологиялық тәрбие берудің қарапайым, бірақ ғылыми негізделген тәсілдері жүйеленеді. Қазақстан Республикасының Экологиялық кодексі, білім беруді дамытудың 2023–2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы және әдістемелік нұсқаулықтар контекстінде экологиялық құндылықтарды күнделікті тұрмыспен байланыстырып оқытудың маңызы көрсетіледі; ЮНЕСКО-ның Тұрақты даму мүддесіндегі білім беру (ESD) бойынша ұсынымдары мен практикалық «Trash Hack» нұсқаулығы негізінде балалардың мінез-құлықтық дағдыларын қалыптастыруға бағытталған қарапайым әрекеттер ұсынылады. Мақала «азайту–қайта пайдалану–қайта өңдеу» қағидаты, су мен энергияны үнемдеу, қалдықтарды сұрыптау, табиғатты бақылау мен шағын зерттеулер, отбасымен және қауымдастықпен серіктестік сияқты бағыттарды қамтиды. Ұсыныстар педагогтер мен ата-аналарға арналған.

Кілт сөздер: экологиялық тәрбие, тұрақты даму, қалдықтарды азайту, сұрыптау, су мен энергия үнемдеу, табиғатты бақылау, отбасымен серіктестік, мінез-құлық дағдылары.

КІРІСПЕ

Экологиялық тәрбие – табиғатты қорғау туралы жалаң мәлімет беру емес, баланың күнделікті әрекетінде көрінетін дағды мен жауапкершілікті қалыптастыру үдерісі; бұл үдеріс экожүйелердің тұтастығын, ресурстарды ұқыпты пайдалану мен қалдықтарды басқару мәдениетін бекітуді көздейді. Қазақстан Республикасының Экологиялық кодексі қоршаған ортаны қорғаудың қағидаларын құқықтық деңгейде бекітіп, табиғат пен адамның өзара ықпалдастығын реттейтін нормаларды нақтылайды, сондықтан мектепке дейінгі ұйымдар мен бастауыш буында экологиялық мазмұнды оқыту – ұлттық құқықтық өрістің де талабы. Білім беруді дамытудың 2023–2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы білім мазмұнын құзыреттілікке негіздеу және өмірлік дағдыларға бағыттауды көздейді; бұл балалардың экологиялық сауаты мен экологиялық қауіпсіз мінез-құлқын ерте жастан қалыптастыруға институционалдық мүмкіндік береді. ЮНЕСКО-ның ESD құжаттары тұрақты даму құндылықтарын оқу тәжірибесіне «әрекет арқылы үйрену» тәсілімен енгізуді ұсынады: баланың өзі орындаған ұсақ, қайталанатын экопрактикалар – ұзақ мерзімді мінез-құлықтық өзгерістің негізгі тетігі. Қазақстандық әдістемелік нұсқаулықтарда да оқу ортасын қауіпсіз әрі құндылыққа шақыратын форматта ұйымдастыру, күн тәртібін экосауатпен байланыстыру тәсілдері ұсынылады.

«АЗАЙТУ-ҚАЙТА ПАЙДАЛАНУ-ҚАЙТА ӨҢДЕУ» ҚАҒИДАТЫН КҮНДЕЛІКТІ ТҰРМЫСПЕН ҰШТАСТЫРУ

Баланың жас ерекшелігіне сай ең қарапайым әрі нәтижелі бағыт – қалдықтармен жұмыс істеуді «азайту-қайта пайдалану-қайта өңдеу» тізбегімен күнделікті әрекетке көшіру: ойыншықтар мен кеңсе тауарларын артық тұтынуды шектеу, қайта пайдаланылатын бөтелке мен ыдысты әдетке айналдыру, таза қағаз бір бетін екі рет қолдану, заттарға қарапайым жөндеу жасап көру, арт-жобаларға жарамды материалды бөлек жинау, қағаз-пластик-шыныны түстер бойынша жәшіктерге салуды үйрену. Осындай ұсақ істер баланың «өнімнен – қалдыққа дейінгі өмірлік цикл» туралы түсінігін қалыптастырады және мектепке дейінгі ұйымдарда ата-анамен бірге ұйымдастырылатын «эко-күндерде» нәтижені таныстыруға мүмкіндік береді; ЮНЕСКО-ның «Trash Hack» нұсқаулығында дәл осы мінез-құлықтық қадамдар экологиялық сауаттың алғашқы сатысы ретінде ұсынылады, ал ресейлік ФГОС аясындағы мектепке дейінгі экологиялық тәрбие материалдары сұрыптау мен қалдықтарды азайтуға арналған ойындық сценарийлерді ұсынады. Қазақстандағы қалдықтарды басқару басымдықтары туралы ақпараттық материалдар мен ұлттық жобалар (мысалы, «Жасыл Қазақстан» аясында қалдықтарды қысқарту және сұрыптау мақсатты индикаторлары) балалар әрекетін жергілікті контекспен байланыстыруға мүмкіндік береді.

СУ МЕН ЭНЕРГИЯНЫ ҮНЕМДЕУДІ «КӨРІНЕТІН» ОЙЫН-ТӘЖІРИБЕГЕ АЙНАЛДЫРУ

Суды және электр қуатын үнемдеу – күрделі технология емес, күнделікті кішкентай дағдылар: кранды толық ашпай шаю, сабындау кезінде кранды жабу, тіс жуарда стақан қолдану, бөлмеден шығарда жарықты өшіру, қысқа уақыттық «энерго-посттар» арқылы топ ішінде кезекшілік ұйымдастыру, «жарық шамының күнделігі» мен «су тамшысы журналына» күнделікті белгі түсіру. Мұндай «көрінетін» мониторинг балаларға нәтижені сезінуге көмектеседі және ұжымдық жауапкершілікті қалыптастырады; ESD құжаттарында ресурс тиімділігін өмірлік дағды ретінде қалыптастыратын жобалық-іс-әрекеттік тәсіл ұсынылады. Қазақстанның экологиялық саясатындағы ресурсты ұтымды пайдалану қағидалары Экологиялық кодексте бекітілгендіктен, су мен энергияны үнемдеуді ерте жастан қалыптастыру құқықтық және мәдени негізге сүйенеді. Үйде – ата-ана, балабақшада – педагог бірігіп «апталық үнем челленджі» форматында шағын мақсаттар қоя алады; нәтижені ата-ана жиналысында балалардың фотолентасы мен қысқа есептері арқылы талқылау қарапайым тәжірибені тұрақты әдетке айналдырады.

ТАБИҒАТТЫ БАҚЫЛАУ МЕН ШАҒЫН ЗЕРТТЕУЛЕР: «КӨРІП-СИПАП-СЕЗІП-СҰРАҚ ҚОЮ» МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Табиғи материалдармен қауіпсіз танысу, маусымдық өзгерістерді күнделікке белгілеу, құстарға жемшау жасаудың қарапайым үлгілері, гүл тұқымын егу және өсуін апталық өлшеу, «микро-серуен» кезінде жапырақ пішіндерін салыстыру, ауа сапасын қарапайым датчикпен өлшеуді бақылау – осындай микрожобалар баланың байқампаздығын, себеп-салдарлы ойлауын, экологиялық эмпатиясын дамытады. ЮНИСЕФ-тің Қазақстандағы бастамалары балаларды ауа сапасын түсінуге және қоғаммен нәтижені бөлісуге үйрету арқылы экосағаттарды практикамен ұштастыруға болатынын көрсетті; бұл балалардың «менің таңдауым – ортаға әсер етеді» деген себепшіл байланысын ерте сезінуге көмектеседі. Әдістемелік нұсқауларда табиғатты зерттеу әрекеттерінің қауіпсіздігі, жергілікті материалдармен жұмыс және ата-анамен нәтижені құжаттау қағидалары бекітілген, ал Николаеваның мектепке дейінгі экологиялық тәрбиеге арналған еңбектері бақылауды жүйелеу мен тәжірибені «сезім-сөз-әрекет» үштігі арқылы бекітуге кеңес береді.

«ЖАСЫЛ ТАМАҚТАНУ» ЖӘНЕ ТҰРМЫСТЫҚ ЭКОДАҒДЫЛАР: ЫСЫРАПСЫЗДЫҚТЫ ОЙЫНДА ҮЙРЕНУ

Балалар тағам қалдығын азайту қағидатын ойынмен жеңіл меңгереді: өз порцияңды

дұрыс мөлшерлеу, артық тамақты ортақ «үлестіру сәресіне» қою, көп рет қолданылатын сүлгі мен асхана ыдысын пайдалану, бір реттік пластикті алмастыру жолдарын талқылау, суды тікелей краннан емес, құю шүмегімен пайдалану. Осындай ұсақ тұрмыстық дағдыларды рөлдік ойындармен (асхана, шағын «кафе» бұрышы) пысықтау тілдік және әлеуметтік дағдыларды да күшейтеді. ЮНЕСКО-ның ESD материалдары «resource use and lifestyles» бағыты бойынша дәл осы тұрмыстық экопривычкаларды мінез-құлыққа айналдыруды ұсынады; «Trash Hack» мұғалімдерге арналған нұсқаулығында «аз тұтын – қайта пайдалан – қалдықты азайт» жаттығуларының қарапайым сценарийлері берілген. Қазақстанның «жасыл экономикаға» көшу тұжырымдамасы тұрмыстық секторда ресурстарды үнемдеудің әлеуметтік тиімділігін баса көрсететіндіктен, «жасыл тамақтану» мен ысырапсыздықты ерте жастан дағдыға айналдыру ұлттық саясатпен де сабақтасады.

ҚАУІПСІЗ «ЖАСЫЛ МАРШРУТТАР» ЖӘНЕ ТАБИҒАТҚА МЕЙІРІМ: ЖАҚЫН ОРТАДАН БАСТАЛАТЫН ЖАУАПКЕРШІЛІК

Балабақша ауласында немесе үй маңында «жасыл маршрут» әзірлеу – балалармен бірге көгалданған бұрыштарды, ағаштарды, құстар ұясын, гүл отырғызатын алаңды белгілеп шығу; аптасына бір рет сол маршрутпен «экологиялық патруль» жасау; қауіпті және қоқыстанған жерлерді картада белгілеу, қол жетімді еңбек арқылы аумақты тазалау және маман шақырып кеңес алу – қоғамға пайдалы, баланың құндылық сезімін күшейтетін қарапайым жол. Мұндай микрожобалар ФГОС аясындағы экологиялық тәрбиенің практикалық формаларына толық сәйкес келеді, ал Қазақстандағы экобілім инициативалары балалар мен жастардың климат пен орта мәселелеріне белсенді қатысуын мемлекеттік деңгейде қолдайтынын көрсетеді. «Жақын ортадан бастау» қағидасы экологиялық мәдениетті романтикалық ұраннан күнделікті әрекетке айналдырады: құсқора орнату, ағаш отырғызу күніне қатысу, жануарларға қамқорлық туралы әңгімелеу – бәрі біртіндеп мінез-құлық нормасына айналады.

ОТБАСЫ-БАЛАБАҚША-ҚАУЫМДАСТЫҚ СЕРІКТЕСТІГІ ЖӘНЕ ҚҰЖАТТАМА: «КІШІ ІСТЕРДІҢ» ҮЛКЕН ӘСЕРІ

Экодағдылар тұрақты болуы үшін отбасы-балабақша-қауымдастық бір тізбек ретінде жұмыс істеуі қажет: ата-анамен «эко-үнем күнделігін» жүргізу, үйдегі сұрыптау бұрышын фотоға түсіріп топта бөлісу, демалыс күнгі «табиғат серуені» мен «қалдықсыз пикник» ережесін келісу, жергілікті экоұйымдармен кездесу өткізу, балалар туындыларынан «эко-көрме» жасап, онда үнемделген су мен электр туралы шағын есептерді ілу – осындай құжаттамалар арқылы процесс «көрінетін» болады. Қазақстандағы әдістемелік нұсқаулар ата-анамен жүйелі кері байланысты қолдайды, ал ЮНЕСКО ESD құжаттары қауымдастықпен бірлескен жобаларды экобілімнің тиімді

формасы ретінде сипаттайды, «Trash Hack» нұсқаулығы шағын қадамдарды жүйелі жариялау арқылы ұжымдық мотивацияны сақтауды ұсынады. Ресейлік практикалық жинақтар мен педагогтерге арналған материалдар да балабақшадағы экобастамаларды отбасылық әдеттермен ұштастырудың тиімділігін айғақтайды.

ҚОРЫТЫНДЫ

Экологиялық тәрбие – үлкен жобаларды күтпейтін, «ұсақ, бірақ қайталанатын» әрекеттермен өлшенетін мәдениет; қалдықтарды азайту мен сұрыптаудан бастап су және энергияны үнемдеуге, табиғатты бақылау мен қауіпсіз «жасыл маршруттарға», отбасымен және қауымдастықпен ортақ құндылық құруға дейінгі қарапайым істер бала санасында экологиялық жауапкершілікті тұрақты дағдыға айналдырады. Бұл бағыт Қазақстанның құқықтық базасымен және білім саясаты құжаттарымен сәйкестендірілген, ал ЮНЕСКО-ның ESD ұсынымдары мен практикалық гидтері педагог пен ата-анаға айқын қадамдар ұсынады. Мұндағы басты қағида – баланы тұтынушыдан қорғаушыға айналдыратын күнделікті, қайталанатын, ортаға пайдалы әрекеттерді бірге жоспарлау және нәтижені көрінетін құжаттама арқылы бекіту.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

[1] Қазақстан Республикасының Экологиялық кодексі. 2021 ж., №400-VI ҚРЗ. Қолжетімді: adilet.zan.kz/kaz/docs/K2100000400. Adilet

[2] Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы. PDF. Қолжетімді: irrd.kz/sites/irrd.kz/uploads/docs/npa/konceptsiya/2023/04/konc_kz_1804.pdf. irrd.kz

[3] Ы.Алтынсарин атындағы ҰБА. Әдістемелік нұсқау хат (2022-2023 оқу жылы). PDF. Қолжетімді: uba.edu.kz/storage/app/media/2022-2023%20%D0%BE%D2%9B%D1%83%20%D0%B6%D1%8B%D0%BB%D1%8B%D0%BD%D1%8B%D2%A3%20%D3%98%D0%9D%D0%A5.pdf. uba.edu.kz

[4] UNESCO. Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives. Орыс тіліндегі нұсқа. Қолжетімді: unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000247444_rus. unesdoc.unesco.org

[5] UNESCO. «Trash Hack»: обучение действием в интересах устойчивого развития. Практическое руководство для учителей. Қолжетімді: unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000375408_rus. unesdoc.unesco.org

[6] ЮНИСЕФ Қазақстан. «Қазақстандағы балалар ауа сапасын өлшеуді үйренеді». Қолжетімді: unicef.org/kazakhstan/kk/оқиғалар/қазақстандағы-балалар-ауа

сапасын-өлшеуді-үйренеді. [unicef.org](https://www.unicef.org)

[7] Николаева С.Н. Методика экологического воспитания дошкольников в детском саду. PDF. Қолжетімді: jasulib.org/kg/wp-content/uploads/2023/03/Николаева-С.-Н.-Мет.-экол.-вос.-в-дет.-саду..pdf. jasulib.org/kg

[8] Экологическое воспитание дошкольников по ФГОС (Resobr.ru). Қолжетімді: resobr.ru/article/63692-ekologicheskoe-vospitanie-doshkolnikov. resobr.ru

КМ АА Куәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.